

Botulisme en jacht

door: Hugh P. Gallacher

Botulisme is een ziekte die optreedt indien (1) de bacterie *Clostridium botulinum* in voldoende concentratie in het milieu voorkomt en indien (2) een geschikt groeiusubstraat aanwezig is met (3) een temperatuur van rond de 20° C en (4) een laag zuurstofgehalte. Aan de eerste factor, het voorkomen van de bacterie, is niet veel te doen: het organisme behoort nu eenmaal tot 'alles wat leeft en groeit' in ons land en dat feit zullen wij moeten accepteren. De overige factoren zijn echter manipuleerbaar, en het is dan ook niet verwonderlijk dat de beschouwingen over de oorzaken van en de remedies tegen het botulisme zich hierop concentreren. Factor 3 en 4 brengt men in verband met de voortwoekerende milieuaantasting: hoge watertemperaturen zijn het gevolg van de opwarming van water voor koelingsdoeleinden en de lage waterstand in opspuitterreinen; daarnaast vindt een laag zuurstofgehalte een oorzaak in de verontreiniging van het oppervlaktewater, o.a. door fosfaten¹). Vergrote doorstroming en verhoging van de waterstand zijn veel beproefde maatregelen om het botulisme tegen te gaan.

Ook de 2e factor, de aanwezigheid van een groeiusubstraat, verdient de nodige aandacht. In de natuur wordt aan de hoge eisen die de bacterie aan het groeimedium stelt, alleen in kadavermateriaal voldaan²). Dode watervogels zijn de haarden waarin de bacterie zijn gevreesde gif kan produceren. Uitbreiding van de epidemie tracht men dan ook tegen te gaan door zo veel mogelijk dode vogels uit het water te halen en te vernietigen.

Eigenlijk is het in de natuur heel normaal, heel 'natuurlijk', dat er watervogels ziek worden en sterven en dat hun kadavers op het water blijven dobberen of naar de kant drijven. Micro- en macropredatoren zorgen er dan wel voor, dat deze kadavers snel aangevreten en uiteengeplukt worden

en verrotten. De natuurlijke aaseters onder de vogels, zoals kraaien en meeuwen, blijken nagenoeg ongevoelig voor botulismebesmetting³). Zij vormen derhalve een belangrijke bondgenoot van de mens in zijn strijd tegen de epidemie.

Uiterst cynisch is het te moeten constateren, dat de mens het nut van juist deze helpers miskent: kraaiachtigen en verschillende meeuwesoorten behoren tot de onbeschermde dieren waarop een groot deel van het jaar jacht gemaakt mag worden. Dat deze dieren zelfs 'schadelijk' genoemd worden toont maar weer eens, hoe betrekkelijk zo'n etiket is. Geen enkel dier is altijd en overal schadelijk. Als er al op bepaalde dieren gejaagd zou moeten worden (de noodzaak is zelden aangetoond!), dan zou men toch zeker moeten besluiten om alleen op die plaatsen en alleen op die momenten te jagen waar/wanneer schade wordt vastgesteld. Jagers hebben echter zo'n afkeer van wat zij 'deugnieten' noemen, dat de arme vogels het zwaar moeten ontgelden. Speciale jachtdagen worden georganiseerd, waarop een ongelimiteerd aantal jagers een ongelimiteerd aantal kraaiachtigen mag schieten (waarvoor speciale prijzen worden uitgelooft); eieren die ingespoten zijn met het gif alphachloralose worden uitgelegd, zodat kraaien - maar ook roofvogels en egels! - vergiftigd worden; tijdens het broedseizoen wordt zelfs dwars door bewoonde eksternesten geschoten; kortom, het kan niet op. De stand van Vlaamse gaaien, Eksters, Kraaien, Kauwen, Roecken (de laatste 25 jaar met 80% afgenomen) en Raven (in de 20er jaren uitgeroeid) is dan ook niet 'natuurlijk' meer te noemen en waarschijnlijk in hoge mate ontwricht.

Naast de bejaging van kadaverruimers is er nog een tweede reden waarom jacht en botulisme met elkaar te maken hebben. De dode watervogels waarin de bacterie

zijn gif produceert, hoeft niet zelf aan botulisme te zijn overleden, maar kan door een andere oorzaak gestorven zijn. Nu is de jacht voor eendachtigen de belangrijkste mortaliteitsfactor. Allereerst worden gedurende een jachtseizoen waarschijnlijk enige honderdduizenden eenden doodgeschoten (hoeveel precies is niet bekend, want jagers verzetten zich tegen jachtstatistieken). Daarnaast wordt nog eens een onbekend, doch stellig niet gering, aantal het slachtoffer van loodvergiftiging: elke patroon bevat nl. circa 300 loden kogeltjes, die bij een schot voor het grootste deel in het water of in de modder terecht komen. Eenden zien deze korrels aan voor zaad of grit en eten ervan. Het lood komt terecht in de maag, wordt vandaar opgenomen in het weefsel en begint vervolgens zijn slopende werk: de vogel wordt loom en slap, de spieren verliezen hun kracht, het slachtoffer kan niet meer vliegen, verhongert of wordt vatbaar voor infecties⁴). Veel beschoten vogels worden door de jager meegenomen, echter bij lange na niet allemaal.

Heel veel dieren worden aangeschoten en zoeken een goed heenkomen tussen het riet. Daar vinden zij dan alsnog de dood - evenals hun door loodvergiftiging getroffen lotgenoten. Elk van deze uit het zicht van de mens (maar wel door diens toedoen) stervende vogels is een potentiële bron van botulismebesmetting.

Vanzelfsprekend bagatelliseren de jagers hun kwalijke invloed. Het aantal achterblijvende dode en stervende vogels zou lang niet zo hoog zijn als vogelbeschermers vrezen, doch het wordt niet goed duidelijk waarop dit geruststellende geluid gebaseerd is. Bovendien werken jagers - volgens hun eigen zeggen - hard mee aan het opruimen van kadavers. De werkgroep Behoud Biesbosch, die in dit door botulisme zwaar geteisterde gebied alles op alles gezet heeft om zoveel

mogelijk kadavers te verzamelen, weet wel beter: de jagers steken geen poot uit, zo deelde haar woordvoerder aan de pers mede⁵). In een natuurgebied vlak bij mijn woonplaats heb ik trouwens hetzelfde kunnen constateren.

Eind juli werd bekend dat het botulisme deze zomer wel bijzonder ernstig toegeslagen had. In meer dan 140 gemeenten was de ziekte vastgesteld en vele tienduizenden vogels waren reeds gestorven. Deskundigen vreesden vanaf augustus een verheviging van de epidemie. De trek van de Euro-Aziatische watervogels zou dan op gang komen en gigantische aantallen noordelijke eenden, ganzen, zwanen en steltlopers zouden ons land bezoeken. De verwachting werd uitgesproken dat de dan plaats vindende sterfte die van het vorig jaar nog zou overtreffen.

Zodra deze sombere berichten openbaar waren gemaakt, wendde de pas opgerichte Stichting Kritisch Faunabeheer zich tot de Minister van Landbouw met het verzoek om de jacht op waterwild te sluiten, resp. gesloten te houden. Dit initiatief van de SKF werd ondersteund door de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren, de Vereniging voor Vogelbescherming 's-Gravenhage e.o. en de Stichting Het Vogeljaar. Het betoog van deze vier organisaties was als volgt. Grote aantallen watervogels zijn door het botulisme omgekomen of zullen de komende maanden nog omkomen, en daarmee wordt een zware aanslag gepleegd op de stand van deze dieren. Op korte termijn kan hier tegen weinig worden ondernomen. Laten wij daarom elke andere maatregel die de stand van de watervogels ten goede komt, te baat nemen. Sportjacht vergt de levens van talloze watervogels. Een verdere vermindering van de vogelstand is niet meer te tolereren. De vogels hebben al genoeg te lijden en moeten van nu af aan zo veel mogelijk ontzien worden. Sluit dus de jacht⁶!

Half augustus deelde de minister als reactie op de brief mede: 'Wat betreft uw

suggestie om de jacht op waterwild te sluiten, wijs ik u erop, dat deskundigen het over het effect daarvan niet eens zijn. Uit het oogpunt van het tegengaan van de verspreiding van de besmetting verwachten sommige deskundigen juist eerder een positieve bijdrage van het wel uitoefenen van de jacht, omdat de daardoor teweeggebrachte 'verontrusting gezonde vogels ervan kan weerhouden in de besmette kerngebieden neer te strijken'. Het zal niemand verwonderen dat met die 'sommige deskundigen' de jagers bedoeld worden.

De stelling van de minister dat jachtoefening de besmetting kan tegengaan, is echter gemakkelijk te weerleggen. Ook al zou de bewering dat de verontrusting door-jagers gezonde dieren ervan weerhoudt neer te strijken in besmette gebieden, juist zijn, dan nog is niet aangetoond dat deze verontrusting moet geschieden door middel van jacht. Er zijn immers andere, minder bloedige middelen denkbaar om dieren te verdrijven! Maar bovendien is de bewering zelf niet correct: verontrusting zou pas doeltreffend kunnen zijn als zij zou plaatsvinden in alle waterrijke gebieden in Nederland (botulisme heerst overal) en gedurende 24 uur per dag (eenden zijn namelijk nachtdieren). Daarbij komt, dat jagers zelf herhaaldelijk in het openbaar verklaard hebben dat jagen géén verstorende invloed heeft... Tenslotte: welke jager durft te pretenderen dat hij in vlucht ('s nachts) een gezonde van een besmette vogel kan onderscheiden?!

Er is overigens nog een tweede opmerking in het schrijven van de minister die 'opmerkelijk' genoemd mag worden: 'Ik

moet u erop wijzen, dat de jacht een te verwaarlozen invloed heeft op de waterwildpopulatie'. Met die uitspraak slaat de minister zelf het fundament weg onder de argumentatie dat jacht op waterwild noodzakelijk zou zijn om een noodzakelijk geachte aantalsreductie te verkrijgen. Een andere zinnige reden om watervogels te doden dan dat hun aantal schade aan de landbouw zou toebrengen, is er niet. Wanneer nu onder verantwoordelijkheid van de Minister van Landbouw gesteld wordt dat jacht de stand niet noemenswaard beïnvloedt, is daarmee het middel jacht tot de ineffectieve methodes verklaard. Het is dan niet meer verantwoord om de jacht op de prachtige en kwetsbare watervogels ook nog maar één dag open te houden. De Stichting Kritisch Fauna-beheer zal zeker niet nalaten de minister op de consequenties van zijn eigen woorden te wijzen.

Intussen is de jacht op watervogels in volle gang. Op het moment dat ik dit schrijf, is het buiten schemerdonker, de zon is al een uur onder. Vanaf de weilanden rond mijn huis klinken schoten. Ik hoop voor de jagerman, dat hij zijn buit vóór het consumeren extra lang zal braden. Het botulisme-toxine is zeer hardnekkig...

NOTEN

1. Henk de Nie, 'Botulisme, van kwaad naar erger?', NATURA 73 (1976): 169-71.
2. J. Haagsma e.a., 'Bijzondere aspecten bij het optreden van botulismus bij watervogels in 1975', HET VOGELJAAR 24 (1976): 61-5.
3. Ibid.
4. G. Thomas, 'When the hunter has gone', BIRDS 1975: 14-5.
5. Zie o.a. de Haagse Courant van 7 augustus 1976.
6. De brief is afgedrukt in Natura 73 (1976): 175-6.

Leden-advertenties
